

tőt mutatja be. Kulcsszavát, mint írja, Babitstól vette át: ő nevezte „szabadító”-nak kedvenc filozófusát, Bergsont. Azt a Bergsont, aki időelméletével éppen ennek a rugalmasságnak, éppen ennek az örök változásnak a természetét írta le. S akinek a filozófiája benne, Babitsban is világosabbá tette a szüntelen megújulás belső parancsát. Ezért nevezi Németh G. Béla Babitsot is szabadítónak: olyan költőnek, aki ma is példája lehet a szellemi szuverenitásnak, a konvenciótól és divattól egyaránt mentes művészi tisztaságnak.

A könyv legvitathatóbb része alighanem a Timár Virgil-fejezet. A tanulmány a Babits-próza nagyszerűségét kívánja bizonyítani, s ez önmagában nagyon is méltányolható törekvés. De miért éppen ezzel a regénnyel? Miért éppen ebből a sokak számára talán kidolgozatlanak látszó írásból kiindulva? Németh G. Béla szerint ez a regény a testi és a lelki crosz összetartozását hirdeti. Viszont Babits mintha az ellenkezőjét hangoztatná, amikor a mű elején világossá teszi, hogy a „lelki fajfenntartás” ösztönéről kíván beszélni. Timár Virgil kedves fiának külső jellemzését Babits szinte teljesen elhanyagolja.

Babits hitének kérdésével foglalkozva Németh G. Béla néhány olyan megállapítást tesz, melyet érdemes továbbgondolnunk. Tapintatosan, visszafogottan ugyan, de arra a végkövetkeztetésre jut, hogy Babits vallásossága nem volt több, mint az egyház által összegyűjtött kultúrkinccs tisztelete, a liturgiában kidolgozott jelképrendszer elfogadása, a gyermeki hit nosztalgikus felidézése.

Főlősleges azon vitázni, hitt vagy nem hitt Babits Istenben. A kérdést nem lehet így feltenni, s nem teszi fel természetesen Németh G. Béla sem. Abban azonban, hogy a hit *más szinten* érdekelt, mint amit akár a nosztalgia, akár a mégoly szép jelképekben való elgyönyörködés jelent, biztosak vagyunk. Mi másról tanulmányozna vallomása, melyben így ír: „Van-e mélyebb érzés, mint ami Istenhez köt, akár hiszünk benne, akár nem?”

Hadd jegyezzük meg e rövid, a hangsúlyokat alighanem igaztalanul a nyitott kérdésekre helyező elemzésünk végén, hogy Németh G. Béla könyvecskéje a Babitscsal foglalkozó, szerencsére mind gazdagabb szakirodalom nagy nyeresége. Kivételes műveltségű és beleérzésű, költői tehetségű, filozofikus hajlamú elemző talál itt tárgyára, aki valamennyiünk számára „szabadító” lehet, amikor életéről, irodalomról, lélekről és valóságról meditatálunk. (*Tankönyvkiadó, 1987*)

Valuczka András

Film

A Misszió

A Misszió a XVI. század Dél-Amerikájában játszódik, a kontinens teljes kifosztásának idején, mikor az európai feudalizmus már gutaütésig zabálta magát az indiánok aranyával. Mégis: a film — bár ezer szállal kötődik a történelemhez — általános, napjainkban is aktuális gondolatok fölvetése miatt érdemes a figyelemre. Hősei hittérítők, gyarmatosítók és bennszülöttek. Sorukat olyan erők mozgatják, amelyeket befolyásolni nincs módjuk. Kényszerpálya valamennyi, a történelem kényszerpályája. Az egyes ember döntéseinek mégis *van* jelentősége. Talán ez az egyetlen, aminek valóban van, Roland Joffé filmjének tanúsága szerint.

A Misszió cím többértelmű. Első értelme az elhivatás, a film szerzetes-hőseinek szeretetből fakadó feladata: eljuttatni a Jó Hírt mindenkinek. A „vadaknak” is, akik kersztre feszítve lökik a vízesésbe az első térítő; akik azonban nem alantaszándékúak, fogékonyak a szépre, jóra. A misszionáriusok szeretetéből türelem születik, megértés, és ez türelmet, megértést: szeretetet szül.

A Misszió második értelme az a hely, ahová az indiánok közössége a dzsungelben emelt egyszerű templom közelében megleteplül.

A misszió harmadik értelme a pápai nuncius küldetése, aki a vidék stratégiai szempontból halálra szánt misszióit érkezik megvizsgálni. Ha ugyanis a nagyhatalmak megegyezése szerint a portugálok veszik át az ellenőrzést a kérdéses területen, menthetetlenül rabszolgaságba hajtják az indián lakosságot, s kifosztják a vidéket — szemben a spanyol iga tartózkodóbb terrorjával. Ehhez kellett Róma áldása.

A nuncius pápához írott, meghasonlásáról valló levele adja a történet narrációját. Az ő alakjában bontakozik ki a film fő problematikája: ez a hatalom és az egyház, másképpen a földi és égi királyság konfliktusa. Róma ekkorra alig egy évszázad leforgása alatt elvesztette híveinek jelentős részét, a reformációval végképp megbomlott Európa egyébként is ingatag egysége. Ugyanakkor a magukat legkatolikusabbnak nevező despoták szörnyű bűnököt követnek el hitükre hivatkozva, s nem is titok: az ellenreformáció hajóján valamennyi a világalom révébe kíván megérkezni. Minden döntés létfontosságú, hi-

szen háborúk, pogromok előidézője lehet, s nyilvánvaló, hogy a Szentszéknek hívei érdekében politizálnia is kell. Hol a határ? A jogosultság, az illetékesség, a feladatok határa?

A nuncius alaposnak mutatkozik feladata teljesítésében: mindent látni akar. Csak később válik nyilvánvalóvá: nem a megfontolt vezető döntéshozatalához szükséges ez a hosszúra nyúló vizsgálódás — mentséget, felmentést keres. Azt a vidéket akarja látni, amit feláldozni fájdalmas bár, de valamilyen „felsőbb”, egyházpolitikai okból igazolható. *A döntés ugyanis már megszületett*, színjáték folyik csupán. S az, amivel a küldött szembetalálja magát, nem csupán az indiánok virágzó falvai, egyházközségei: egy mélyen hívő és tehetséges nép — de a jezsuita misszió is.

A szerzetesek — más módon — ugyanezt a konfliktust élik meg. Vezetőjük Gábrriel atya, akinek hitéből és áldozatkészségéből született a Misszió. Angyali lény, a szeretetbe vetett, megrendíthetetlen hittel. Mikor a katonaság rátör a településre, a hatalmasok döntését templomot sem kímélő tüzzel, csecsemőt sem kímélő vasal érvényesítendő — ő misézik a golyózáporban. A másik hangadó Mendoza, az egykori zsoldos és rabszolga-kereskedő, akit heves vére és a gőg testvérgyilkossá tett. Vezekdésül állt a szerzetesek közé, s tiszta hitből, igaz szeretetből lesz mártírrá egykori áldozatai, fogadott testvérei: az indiánok oldalán. Nagyon is emberi lény, indulatokból és gyarlóságokból gyúrva. Novíciusi fogadalmát sem habozik megszegni, mikor lelkiismerete így parancsolja — s újra fegyvert fog a martalócok ellen.

A nunciushoz hasonlóan ők is a hatalom vagy egyház, erő vagy hit közötti választással kerülnek szembe: szabad-e ölni?, avagy szabad-e nem védeni azokat, akikért felelősséggel tartozunk? E kérdésekre adott — eltérő! — válaszuk azért lehet hiteles, mert mögötte a teljes személyiség áll, aki belső meggyőződésből, bár nem kételyek nélkül választja azt a megoldást, amit választ. S azért kell, hogy szembe kerüljenek a pápai küldötttel, mert ő szerepet játszik csupán, pedig a politikai színjáték sem volna folytatható szereplők nélkül. Ő egy szemforgató, hataloméhes Apparátus mögé bújik — Gábrriel atya és társai a Krisztus által a testben és lélekben szegényekre, szenvedőkre, az igazságot szomjazókra bízott egyházat valósítja meg. S *ennek* az egyháznak legfőbb „stratégiája” vagy a szeretet — vagy nincs joga létezni.

Sajnos, Roland Joffé nem a film valódi lehetőségeit segít kibontakoztatni. *A Misszió* gondolati töltését a forgatókönyv pontos következte-

tései hordozzák, hitelét a belülről fakadó, kidolgozott színészi játéknak köszönheti (*Robert Bolt* jegyzi a könyvet, *Robert De Niro* Mendozaként, *Jeremy Irons* Gábrriel atyaként nyújt emlékezetes alakítást.) A rendezés azonban láthatóan a piac felé kacsingat, az akadémikus, külsődleges tökélyvel komponált képek s képsorok nem elmélyítik, hanem kalandfilmmé oldják a sodró erejű drámát. Roland Joffé egy konvencionális hollywoodi dramaturgiát valósít meg filmjében még konvencionálisabb „szélesvászon-eszközökkel”. Ez a dramaturgia a visszafogottságot, koncentrátságot, egyszerűséget nem ismeri, hanem a dagályosságot, a túlmagyarázást, az iskolásan lineáris, epikus történetvezetést részesíti előnyben, és mindig cselekményességre tör. Szélesvászon-eszközöknek pedig a képeslap-szerű környezetfestést, a hatáselemek túlonul is kiszámított adagolását nevezem, amellyel birtokba kívánja venni érzékeinket. Mindemellett a rendező piaccal kapcsolatos számításai beváltak: az 1986-os cannes-i filmfesztivál nagydíját ez az ügyes félkalandfilm nyerte el — Tarkovszkij *Áldozatbozatal*-a helyett.

Tóth Péter Pál

Színház

Gogol: Egy örült naplója

Mocskosan sűrű, taszító téglalapokból kirakott, ajtó nélküli párnaszoba; a falakon elrozsdált vérfoltok — tíz körmével kétségbeesésben téphette celláját valamikor, valaki. A földre szórt rongycafatok között történelmi jelmezek — vajon ki képzeli magát, és kinek? A szoba körött, fölött összebilincseltszóállványzat, akár a mai építkezéseken — hát hol is vagyunk? A helyiség sarkaiban vakító sugarú fényforrások — miként kerültek ide?

Taub János rendezése, *Vayer Tamás* diszlete a *Játékszín Egy örült naplója* című kiváló előadásán szinte az első perctől egyszerre, egy-